

Вакцинація. Махатма Хавкін

Людство за історію свого розвитку багаторазово переживало страшні епідемії, що вбивали наших предків десятками мільйонів. Назавжди збереглися трагічні відомості про наслідки спалахів інфекційних захворювань, їх перебіг та подолання, які відображалися в літературі. Досвід боротьби за існування може стати в пригоді й сьогодні. Сектор рідкісних книг та рукописів презентує добірку книг про великі пандемії, що змінювали світ і скорилися лікарям.

Цивілізація потерпала від епідемій: чуми у XIV ст., холери у XIX ст., тифу у 430-427 рр. до н. е. та під час Першої світової війни, віспи у 3730-3710 рр. до н. е. та у XX ст., «іспанки» у 1918-1920 рр. Результат боротьби з інфекційними захворюваннями висвітлюють наступні книги

«Руководство къ частной терапіи внутреннихъ болѣзней», складений докторами F. Penzoldt і R. Stintzing (т. I. – С.-Петербург, 1896)

Видання присвячено інфекційним захворюванням та вміщує «Лѣченіе инфекціонныхъ болѣзней» в 3-х частинах, що *«оправдываютъ, какъ съ научной, такъ и съ практической точки зрѣнія, желанія представить къ концу нашего столѣтія полный всеобъемлющій обзоръ всего терапевтическаго ученія»*. Книга містить відомості про загальну профілактику (A. Gärtner), запобіжні щеплення (H. Buchner) та лікування інфекційних захворювань (H. V. Ziemssen): кору, віспи, холери, тифу, чуми, інфлюенці, жовтої лихоманки та інших. Видання доповнено розділом «Второе прибавленіе къ лѣченію дифтерита цѣлебной сывороткой».

Губерт В. О. «Оспа и оспопрививаніе» (т. I. – С.-Петербург, 1896)

Видання містить історичний нарис віспощеплення до XIX ст. та присвячено 100-річчю *«съ того знаменательнаго дня, когда Эдвардъ Дженнеръ своей достопамятной прививкою вакцины (коровьей оспы) наложилъ крѣпкія оковы на оспу – этого безпощаднѣйшаго врага человечества»* та оформлено рисунками Е. Дженера.

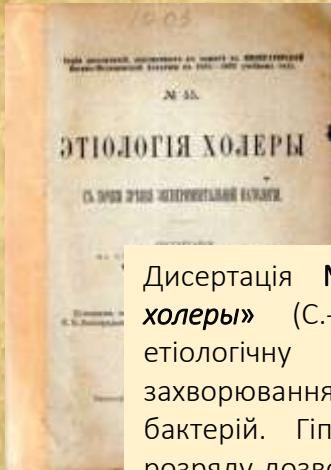

«Экспериментальной бактериологіи и инфекціонныхъ болѣзней съ обращеніемъ особаго вниманія на ученіе объ иммунитетѣ» проф. W. Kolle і д-ра H. Hetsch (т. I. – С.-Петербург, 1912)

Видання є керівництвом для лікарів і студентів. Автор з вдячністю згадує українських вчених «товарищей по спеціальности» В. В. Підвисоцького та В. В. Високовича, з якими *«подружился во время совмѣстныхъ занятій въ Институтѣ Robert'a Koch'a»*. У виданні подано огляд бактеріології, її *«новѣйшіе данныя, поскольку они имѣютъ подъ собой научную основу»*. На с. 330-332 є відомості про *«бульонныя разводки Хавкина для предохранительныхъ прививокъ»* та практичні результати щеплень: *«Теченіе болѣзни у привитыхъ, согласно единоголосному мнѣнію индійскихъ врачей, было гораздо легче и смертельный исходъ наблюдался рѣже»*.

Медицина шукала шляхи порятунку і профілактики.

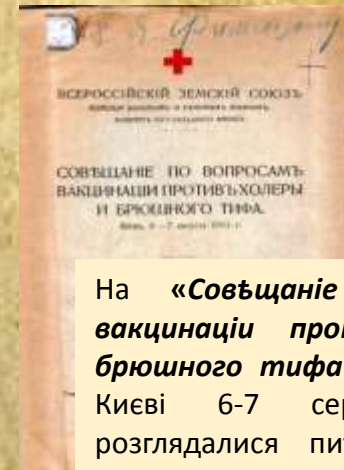
Ці видання розповідають про смертельні війни з епідеміями. Те, що історія з такою визначеністю до нас не доносить .

Дисертація М. Ф. Гамалії **«Етіологія холеры»** (С.-Петербург, 1896) пояснює етіологічну і епідемічну особливості захворювання отруйністю холерних бактерій. Гіпотеза автора належить до розряду дозволених в науці: *«она основана на фактическихъ данныхъ, выдвигаетъ цѣлый рядъ вопросовъ экспериментальной этиологии и, слѣдовательно, доступна научной провѣркѣ»*.

Праця проф. Т. Румпфа **«Холера»** (С.-Петербург, 1905) містить розділи: *«Болѣзни, сходныя съ азиатской холерой. Къ исторіи азиатской холеры. Этиология. Симптомалогія. Анатомическія измѣненія. Діагнозъ. Предсказаніе. Профилактика (общая и личная). Лечение»*.

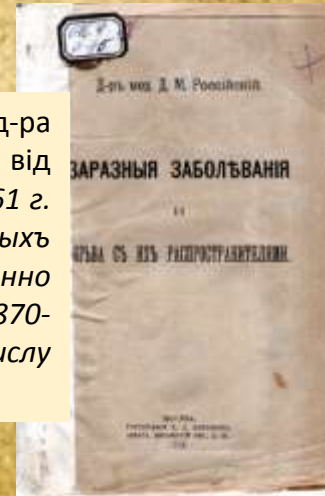

На **«Совѣщаніе по вопросамъ вакцинаціи противъ холеры и брюшного тифа»**, що відбулося у Києві 6-7 серпня 1915 р., розглядалися питання значення вакцинації, техніки виготовлення вакцини та її виробництва, організації масових щеплень та ін.

Книга **«Вадекеумъ по остро-заразнымъ болѣзнямъ, дезинфекціи и дезинсекціи»** лікаря С. Ісаєва (Київ, 1916) знайомить з головними відомостями з бактеріології та догляду за інфекційними хворими й належала Вінницькій вчительській семінарії.

В брошурі **«Заразныя заболѣванія и борьба съ ихъ распространителями»** д-ра медицини Д. М. Россійського (Москва, 1916) представлено статистику загиблих від заразних захворювань під час воєн: *«Въ американской арміи за время съ 1-го мая 1861 г. по 30 іюня 1866 г. на 431 237 личного состава арміи было 137 137 брюшнотифозныхъ заболѣваній, изъ которыхъ 31 252 окончились летально. Даже войны, особенно образцовыя въ санитарномъ отношеніи, какъ, на примѣръ, франко-прусская война 1870-1871 гг., дала отношеніе 1:1 числа умершихъ отъ инфекціонныхъ болѣзней къ числу павшихъ на полѣ битвъ»*.

Попри пандемії, людство розвивалося та намагалося захиститися від нищівних захворювань вакцинацією.

Вже понад 250 років щеплення допомагає перемогти епідемії. Багатьом пощастило вижити, тому що вони жили там, де був доступ до медичної допомоги, до зброї проти інфекційних захворювань – до вакцин. Слово «вакцина» – від латинської «vaccinum» – **коров'ячий**. В 1796 р. Едвард Дженер помітив, що «люди, заражаясь оспой **коровь**, продѣлывают легкую мѣстную форму заболѣванія, ограничивавщюся нѣсколькими пустулами на мѣсть зараженія, и что такіе люди натуральной оспой обычно не заболевають» – написано у книзі **С. Абрамова «Предохранительныя прививки, ихъ теоретическое обоснованіе и практическое примѣненіе» (Москва, 1915).**

Історію пандемій на теренах Російської імперії висвітлено у працях Ф. А. Дьорбека, О. М. Сотіна, А. Г. Розмаїнського, А. Вольфа-Ейснера.

У дисертації на ступень д-ра медицини **«К вопросу объ осложненіяхъ при предохранительномъ оспопрививаніи (О т. н. вакцинальной рожѣ)»** (С.-Петербург, 1902) Г. І. Дембо знайомить зі станом віспощення в С.-Петербурзі на початку ХХ ст., досліджує обов'язковість вакцинації тощо. Григорій Ісаакович Дембо, народився в 1872 р. в Кам'янець-Подільській губернії. На 5-му курсі медичного факультету Московського університету отримав золоту медаль за твір на тему «Новѣйшія направленія въ терапіи инфекціонныхъ болѣзней». В період епідемії віспи 1900 р. служив санітарним лікарем м. С.-Петербург саме з віспощення, займався в місцевому інституті віспощення протягом 1,5 р. Тож його дослідження варті уваги.

Пошанованим вченими всього світу є **В. А. Хавкін (1860-1930)**, український та французький бактеріолог, імунолог, епідеміолог, творець перших в світі вакцин, які врятували людство від чуми та холери.

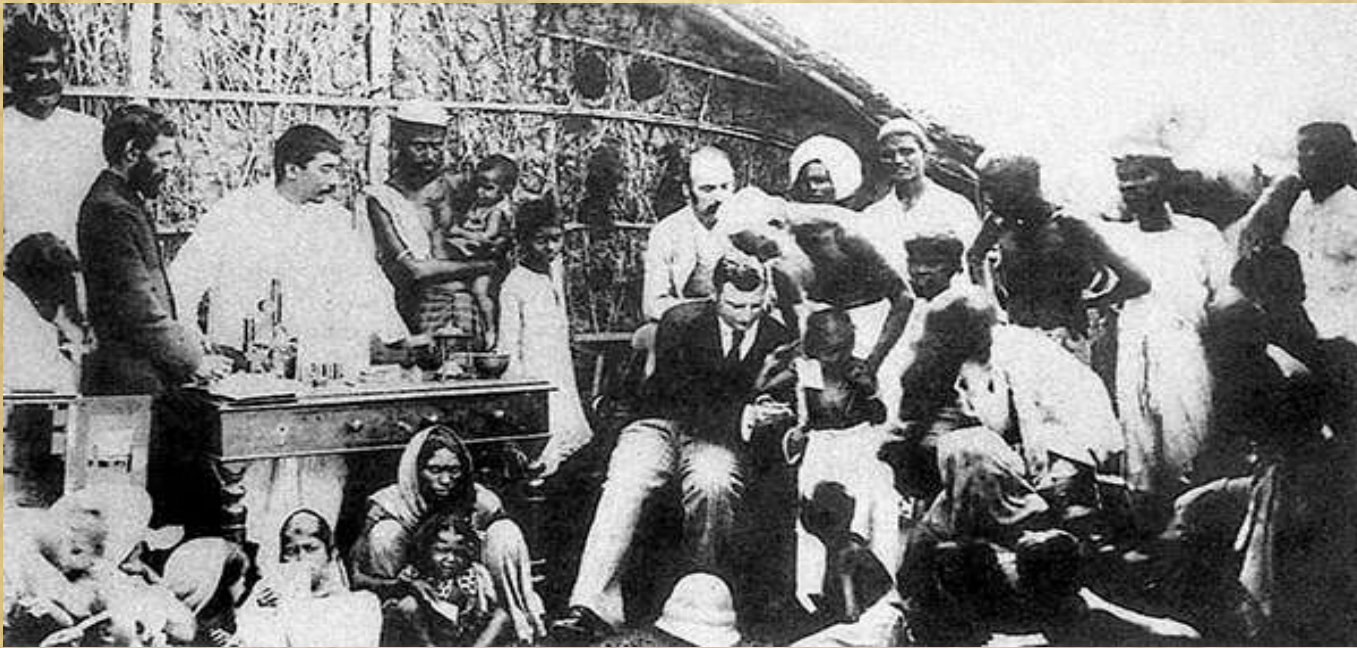
Володимир (Маркус-Вольф) Хавкін народився в Одесі, у бідній єврейській родині. Закінчив Бердянську гімназію, вчився в Одеському університеті на природничому відділенні, там зацікавився біологією найпростіших мікроорганізмів. Щоденно займався на станції Іллі Мечникова, став його улюбленим учнем. В. Хавкін вступив до революційного об'єднання «Народна воля», був учасником загонів єврейської самооборони. За це його декілька разів заарештовували, двічі відраховували з університету і 8 років він жив під наглядом поліції. Згодом В. Хавкіну вдалося екстерном скласти іспити та отримати ступінь кандидата природничих наук.

В 1888 р. В. Хавкін переїхав до Швейцарії й розпочав роботу в Лозаннському університеті. А вже в 1889 р. перебрався до Парижа, де за рекомендацією І. Мечникова влаштувався на роботу в інститут Пастера.

Наукову роботу молодий вчений поєднував зі скромною посадою бібліотекаря. Він наполегливо працював в напрямку мікробіології - над створенням вакцин. **18 липня 1892 року – день народження протихолерної вакцини.** В. Хавкін спочатку випробував вакцину на собі, потім щепилися два його помічники - вчений переконався у безпечності вакцини для людини. Відкриття вакцини змінило погляди на лікування інфекційних захворювань. Л. Пастер та І. Мечников вітали науковця з геніальним винаходом.

Світ охоплює чергова епідемія холери, в Російській імперії тисячі людей помирали, вирували холерні бунти. Вчений запропонував вакцину царському уряду, але, як писав А. Чехов: «...Хавкін в Росії не популярен». В Європі теж скептично поставилися до вакцини молодого, невідомого винахідника. Лише Велика Британія прийняла запропоновану В. Хавкіним вакцину для використання у своїй колонії в Індії, де на той час холера охопила всю країну.

В. Хавкін вакцинує місцеве населення проти холери. Калькутта, 1894 р.

В. Хавкін вакцинує місцеве населення проти бубонної чуми. Бомбей, 1898 г.

У 1893 р. В. Хавкін захистив дисертацію на ступінь доктора наук і як урядовий британський бактеріолог виїхав до Калькутти (Індія), де організував лабораторію з виробництва вакцин. Протягом двох років він особисто зробив щеплення тисячам людей.

У 1896 р. в Бомбеї (Мумбей, Індія) починається епідемія бубонної чуми, і знову вченого прохають про допомогу. В. Хавкін за три місяці напруженої роботи й аскетичного життя, майже не виходячи з лабораторії, розробляє першу в світі вакцину від чуми, випробовує на собі та починає вакцинацію. **10 січня 1897 р. – день народження вакцини проти чуми.** Протичумна вакцина В. Хавкіна набула поширення у всьому світі. Тепер вже до Європи завозилися тисячі доз вакцин, вироблених в лабораторії В. Хавкіна, і впродовж кількох років щепили близько 35 млн. людей.

Лабораторія стала найбільшим у Південно-Східній Азії центром наукових досліджень з бактеріології та епідеміології. А з 1952 року офіційно називається Інститутом імені Хавкіна «*Haffkine Institute*». Вченого називали «великим білим цілителем», національним героєм Індії, Махатмою (батьком нації). Англійський хірург Д. Лістер назвав В. Хавкіна «Спасителем людства». Він отримав з рук королеви Вікторії найвищу винагороду Британії – орден Великої Британської імперії.

Інститут Хавкіна.

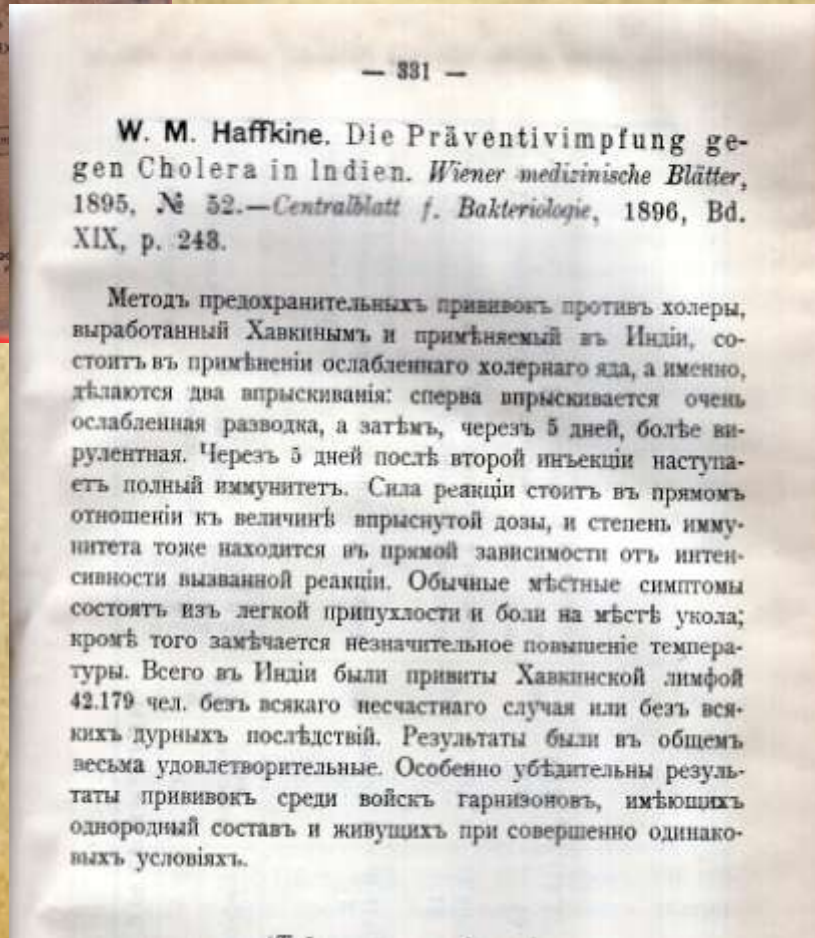
У 1915 році доктор Хавкін працював в англійському військовому міністерстві, де керував вакцинацією англійських солдатів, які вирушали на Першу Світову війну.

Приклади того, як вакцини змінили світ, знаходяться в «Обзорах серотерапії и вакцинації при главнѣйшихъ заразныхъ болѣзняхъ», виданих хіміко-бактеріологічним інститутом д-ра Ф. М. Блюменталя (Москва, 1907 р.)

В книзі у реферативному вигляді зібрано роботи про серотерапію та вакцинацію, які стосуються переважно практичних питань. Видання не претендувало ні на повний обсяг, ні на наукову новизну. Реферати написано об'єктивно, без критичного ставлення до змісту відповідних статей та повинні були допомогти лікарям швидко орієнтуватися «...въ возникающихъ вопросахъ изъ обширной области серотерапії».

У 8 розділі «Предохранительныя прививки противъ холеры» подано реферати статей J. Ferran (Барселона, 1897), Gibier & E. Ermengem (Іспанія, 1885), W. Kolle (Німеччина, 1896, 1897), W. M. Haffkine, (Індія, 1895; Лондон, 1895), A. Powell (Індія, 1895, 1896), R. Macrae, (Лондон, 1894), W. I. Simpson (Лондон, 1895), B. V. Ghose (Індія, 1894), N. Murata (Японія, 1904), С. Златогоров (С.-Петербург, 1904), Б. Е. Клейн (Київ, 1905). Переважна більшість вчених у час, коли вірувала епідемія холери, повідомляють про свої досліді та спостереження «...надъ противохолерными прививками по Хавкину...», які врятували світ.

